

יואב קרני ← וושינגטון

המסע האחרון

אלף פוגרומים עמדו להתחיל במערב הקיסרות הרוסית המתמוטטת בדיוק לפני מאה שנה, ומאות אלפי יהודים מיהרו אל שערי היציאה. חלק קטן עלו ארצה, אבל 80 אלף שמו את פעמיהם אל ארגנטינה

פיני ואלד לשלטון

בין 1895 ל-1930 מספר היהודים בארגנטינה גדל פי 20; הוא כמעט הוכפל בין 1915 ל-1930, התקרב ל-200 אלף, או אפילו עבר אותם (אין לי כאן המקום לציין מקורות). חלק מסוים של הנאים היו ספרדים, בייחוד ממרוקו, אבל הרוב המכריע היו אשכנזים מן האימפריה הרוסית. המקומיים קראו להם "הרוסים", ועיקמו את חוטמיהם.

אומנם ארגנטינה הייתה ב"עולם החדש", אבל לאנטישמיות שהתפתחה בה במהירות היו ניחוחות מובהקים של "העולם הישן", כולל תיאוריות קונספירציה מסמרות-שיער. היהודים הואשמו בהפצת נגיפיה של המהפכה הבולשביקית.

בינואר 1919, במהלך "השבוע הטראגי", ריחפה סכנת מוות על יהודי

ארגנטינה. השבוע התחיל בשביתה כללית של האיגודים המקצועיים, שהשלטונות ייחסו לתעמלנים יהודיים. הם האשימו, שהשובותים מתכוונים לכונן דיקטטורה בנוסח סובייטי, ולהעמיד בראשה עיתונאי יהודי ששמו היה פיני ואלד. יהודים הוכו ברחובות, ורכושם הועלה באש לעיני המשטרה. בסופו של דבר, פנייה נרגשת של הארגונים היהודיים אל נשיא הרפובליקה שמה קץ לפוגרום-שבדרך. צריך להגיד שהנשיא לא היה מרוצה מן הפנייה הקולקטיבית בשם כל היהודים. הוא היה מעדיף שהם יפנו אליו כארגנטינים.

לא כל "הרוסים" היו אינטלקטואלים שמאליים. אלכום תמונות של משטרת בואנוס איירס מ-1894 הכיל 80 צילומים של סרסורים, כמעט כולם יהודים. כיוצא בזה, חלק ניכר של פרוצות העיר היו מנשי שלומנו. ערגתו המפורסמת של ביאליק אל חיים היהודיים נורמליים בתל אביב, עם גנבים ועם פרוצות, הקדימה להתממש בארגנטינה. כמוכן, זו אנקדוטה בלבד. יהודי ארגנטינה עשו חיל בלתי רגיל בשורה של תחומים, ותרמו לחייה, לכלכלתה, לפוליטיקה שלה ולתרבותה.

צילום: רויטרס - Enrique Marcarian

מפגן הזדהות עם ישראל בבואנוס איירס לפני כמה שנים. קהילה גדולה

אנחנו עומדים ערב השנה המאה למסעם הגדול האחרון של יהודי מזרח אירופה: מנוסתם של המונים משרות הקטל של מערב רוסיה. מיעוטם יצאו לארץ ישראל במה שנודעה כ"עלייה השלישית". רובם הפליגו אל מעבר לים, והתיישבו ביבשת אמריקה. רבבות הגיעו לארגנטינה. אחרים הצליחו להידחק ברגע האחרון לארצות הברית, ששעריה עמדו להיסגר כמעט הרמטית. בנובמבר 1918 תמה מלחמת העולם הראשונה והקיץ הקץ על הסדר הישן. אוסטריה התפרקה מיד לגרמניה, ופה ושם גם לגורמי-גורמיה. גרמניה השילה שטחי כיבוש עצומים, בייחוד במזרח אירופה. שם התגוררו הרוב הגדול של יהודי העולם, בערך שישה מיליון בני אדם.

ההתמוטטות האוסטרית, ובעיקר ההתקפלות הגרמנית, הצמיחו כנפיים קצרות-מועד לאוסף של תנועות לאומיות. ממשלות ריבוניות הוכרו במקומות שבקושי צוינו על המפה. מלחמות קטנות וגדולות השתוללו בין נהר הדניפר במזרח לנהר הוויסטולה במערב, בינן חוף הים השחור בדרום לחוף הים הבלטי בצפון.

במערב האימפריה הרוסית ניסו לקום אוקראינה ופולין. שני שמות הילכו אימים על היהודים. באוקראינה בקעה הקריאה "פטליורה"; ובמזרח פולין בקעה הקריאה "באלאחוביץ". הראשון היה מנהיג הממשלה קצרת הימים של אוקראינה העצמאית. הוא היה סוציאליסט, ובאופן אישי לא היה אנטישמי. אבל המיליציות שסרו למרותו דילגו מתחנת רכבת אחת למשנייה, וניקו את העיירות הסמוכות מיהודיהן. בתוך פחות משנה, בין מאי 1919 לתחילת 1920, התחוללו יותר מאלף פוגרומים. ההערכה המפליגה ביותר מעמידה את מספר הקורבנות על 200 אלף; הערכות זהירות יותר מדברות על 30 עד 60 אלף.

באלאחוביץ היה גנרל פולני, שהמיליציות שלו השתוללו במשך חודשים ארוכים בדרום בלארוס של ימינו, באזורים בעלי האוכלוסייה היהודית הצפופה ביותר בעולם. בחג הסוכות של שנת תרפ"א (1920), ה"באלאחוביץ" (זה היה כינויים ברוסית) תקפו את הכפר פלוטניצה, בלב אזור הביצות של נהר הפריפייט. הטבח הוא תועד במידה מפתיעה של דיוק, כולל שמו של יהודי שהפריעים "קטעו את גפיו בעורם פושטים את עורו". אחר הועלה באש בעורו בחיים. שלישי, שבני משפחתו נשחטו לעיניו, "נתקף טירוף, התחיל לרקוד, ונורה". הקברן בן ה-70 של פלוטניצה נגרר אל בית הכנסת, ונתלה מתקרתו. זה האחרון היה יוסף פיבובוז, סבה של סבתי. סבא וסבתא עצמם נמלטו מבעוד מועד.

מנוסה משפחתית אחרת התרחשה בקיץ 1919, מאות קילומטרים דרומה משם, בכפר ששמו סטאנציה אוראטובה, בחצי הדרך מוויניצה לאומאן, באזור שהיה ערשה של התנועה החסידית. לפי מסורת משפחתית, אנשי פטליורה היו רחוקים כדי חמש שעות, כאשר ניתנה ההזרה ליהודים לשאת את רגליהם ולהימלט. כך נמלטו בעור שיניהן משפחות מדובר וקרסניינסקי, שמחלציהן יצאתי. סבא תכנן להצטרף אל הגל הגדול דרומה, אל ארגנטינה. בן דודו, חלוץ ציוני בפלשתינה, דיבר על לבו לעלות לארץ. שמו של בן הדוד היה לוי שקולניק. לימים שינה את שמו לאשכול. הוא היה ראש הממשלה השלישי.

השערים נטרקו

שערי דרום אמריקה התחילו להיסגר באמצע שנות ה-20. גם שערי צפון אמריקה נטרקו. בין 1880 ל-1923 הספיקו 2 מיליון יהודים מזרח אירופיים להיכנס לארצות הברית. אין קושי לשער מה היה קורה אלמלא נכנסו: שואת יהודי אירופה הייתה מחסלת כעבור רבע מאה הרבה יותר משליש העם היהודי. במובן מסוים, השואה הקטנה של 1919-1920 עשתה חסד עם מאות אלפים שלא המתו להיטלר.

כמוכן, בני הזמן הוא לא התענגו על החסד. הם חשבו אותה לחורבן. בעיני הציונים היא מימשה את תחזיתו הפסימית של הרצל על חיסול היהודים "בתוך 50 שנה". היא הייתה הפעם הראשונה בהיסטוריה המודרנית שבה יהודים נרצחו ללא אבחנה, באופן שיטתי, בכוונה לשים קץ לקיומם הפיזי. היסטוריונים אחדים טענו שמהגרים רוסים אנטי-קומוניסטיים נשאו את בשורת הפתרון הסופי מערכות אוקראינה אל רחובות מינכן, שנים אחדות אחר כך, והשפיעו במישרים על תוכניות הנאצים.

כך או כך, לפני מאה שנה בדיוק התחיל להיודע ליהודים שאירופה לא תוכל עוד להכיל אותם.

Karny@globes.co.il

ה"באלאחוביץ" תקפו את הכפר פלוטניצה, בלב אזור הביצות של נהר הפריפייט. הקברן בן ה-70 נגרר אל בית הכנסת, ונתלה מתקרתו. זה האחרון היה יוסף פיבובוז, סבה של סבתי. סבא וסבתא עצמם נמלטו מבעוד מועד

לדרישות קודמות: yoavkarny.com ציוצים (באנגלית) ב'twitter.com/YoavKarny